

Kapitalizmin Genel Buhranı

1 - DEVREVİ BUHRANLAR

Kapitalist üretim şekliyle buhran her yerde beraberdir. Kapitalizmin hakim olduğu yerde buhran (kriz), işsizlik, pahalılık ve enflasyon vardır. Fakat bu kapitalist gelişmeyle buhran her zaman atması gerektiği, kapitalizmin her safhasının buhranlı olduğu anlamına gelmez. Tersine, kapitalizmin tarihi, kapitalist ekonomilerdeki buhranların devrevi olduğunu, yani zaman içinde belli aralıklarla ortaya çıktığını gösterir. Her buhran bir canlanma ve refah dönemi izler, arkasından gene buhran gelir, buhranın yıkıcıları üzerinde, ekonomi yeniden canlanırken daha yayılır, yeni tekniklerin uygulanmasıyla bir sıçrama yapar ve böylece kapitalizm bir şekilde yıkılmı ve sefaletin üzerinden sıçramalar yaparak gelişimini sürdürür.

Marksistler kapitalizmi tahlil ederken, artı-değer sömürsüzlüğü üzerine kurulu bu sistemin üretim düzenini iki bölüğe incelerler: Üretim malları (yani makineler, binalar, araç-gereç, donanım) üreten sektör (sektör 1) ve tüketim malları üreten sektör (sektör 2). Bu iki sektörün karşılıklı ilişkilerinin incelenmesi kapitalizmin işleyişinin kavranmasında önemli bir kolaylıktır.

Kapitalist üretim plânsız bir ekonomi olduğu için ve kapitalistlerin hareket ettiren şeyin, yığılmanın gerçek ihtiyaçları değil de, mümkün olduğu kadar çok artı-değer sömürsüzlüğü gerçekleştirme olmasından dolayı, bu üretim tarzında uyumlu bir gelişme olmaz. Kapitalizmde her zaman eşitsiz, dengesiz bir gelişme vardır. Bu kapitalizmin anahtar yapısını bir sonuçtur. Genel olarak, ülkelerin gelişme düzeyleri ve gelişme hızları arasında, tarım ve sanayi arasında, aynı ülkenin çeşitli bölgeleri arasında ve sanayinin çeşitli alanları arasında görülen bu eşitsiz gelişme özel olarak her kapitalist ekonomide birinci ve ikinci sektörler arasında ve bu sektörlerdeki sermayelerin oranları birleşimleri, artı-değer oranları, sermaye birikimi oranları, sermayelerin devir hızları, de-

ğişmeyen sermayenin sabit ve döner sermayelere ayrılma oranları arasında görülür.

Sektörler arasındaki bu eşitsiz gelişme, kapitalistler arası rekabetle birleşince devrevi buhranlara yol açar. «Gerçek buhran ancak kapitalist üretim, rekabet ve krediden giderek açıklanabilir.» (Marx, Artı-değer Teorileri) ve «Gerçek buhranların son nedeni daima faktörler ve kitlelerin tüketiminin, kapitalist üretimin, üretim güçlerini geliştirme yolunda-ki eğilimine uygunsuz kısıtlanmasındadır. Kapitalist, üretim güçlerini o şekilde geliştirme eğilimindedir ki, bütün toplumun tüketim gücü bu konuda tek sınırlı değeri olan (Kapital, Cilt III) başka bir yerde de: «Kapitalist üretim şeklinin ortaya koyduğu engel, üretici emek gücünün gelişmesinin kâr oranını düşürerek bu üretim tarzını bir noktadan sonra kapitalist üretim biçimiyle gelişmeye sokması ve dönemsiz bu durumun yeni düşmesine var-dır. İste bu kanun şeklinde ortaya çıkar.» (Kap. C. III) Özünde bütün bunlar kapitalizmin temel gelişmesi olan üretimin sosyalleşmesi ile üretim araçlarının mülkiyetinin özelleşmesi arasındaki gelişimin bir tezahüründen başka bir şey değildir.

Devrevi bir buhran dönemi kaçınılmazdır. Çünkü bu dönemde (depresyon), ekonomik canlanma (toparlanma), refah (boom), buhran (kriz, iflas, çöküntüye dönüş). Marx, Kapitalin birinci cildinde buhranın gelişmesini şöyle tasvir ediyor: Bunalım bir kez başlayınca «koşullar ne olursa olsun, denge, az ya da çok miktarda sermaye verimsiz kılınarak, ya da tahrir edilerek sağlanacaktır. Bu da, sermayenin madde olarak özünü, yani sabit ve döner sermayenin, üretim araçlarının bir kısmının, sermaye olarak fonksiyonunu yerine getirmemesi sonucunu verir. Bu durumda da sanayinin birçok işletme kapılmaları (kapayacaktır. Süpeshiz, zaman, (toprak dışında) bütün üretim araçlarını çürütüp yıpratacaktır. Fakat bu özel durgunluk, üretim

araçlarının çok daha ciddi bir şekilde tahrip olması sonucunu ve recektir...

Bu tahrifat en korkunç sonucunu sermaye değerlerinin telef olması şeklinde gösterecektir. Sadece gelecekteki artı-değer ya da kâr üzerinde istemde bulunma hakkı durumunda varlığı olabilir, gerçekte, alacaklıların üretimdeki değişik şekillerdeki haklarından başka bir şey olmayan, sermayenin bu kısmının, gelirinin azaldığı ölçüde değerinden bir indirimi hesabı yapacaktır. Üretici olmayan hale gelen altın ve gümüş, sermaye olarak bir işe yaramaz. Piyasadaki malların bir kısmı dolayım ve tekrar üretim sürecini ancak fiyatlarında büyük bir düşme olursa tamamıyla bilgil, bunun da anlamı, kendi temsil ettiği sermayenin değerinden kaybetmesidir. Aynı şekilde değışmeyen sermayenin parçaları da değerinden kaybetmiştir. Böylece oluncu belli fiyatlara dayalı olarak üretim sürecine daha karlı bazı unsurlar girmiş olur, bu nedenle de fiyatlardaki genel düşüş tekrar üretim sürecini kontrol eder ve onu normal seviyeye getirir. İste bu gidis, ve paranın yeniden gelişmesi ve bunun sonucu olan fiyat düşmelerinden doğan paranın, bir ödeme aracı olarak gördüğü fonksiyonu felce uğratar. Birçok kez, birçok yerlerden ödemeler zinciri kırılır ve kredi sisteminin çökmesiyle de felaket yoğunluk kazanır.

Bu sırada bazı diğer etkiler de gelişme halinde. Üretimdeki duraklamaya karşın sermayenin bir kısmına yol verilmiş olur ve bu durum çalışanlara da hatta ortalamasının altında bir ücretle çalışmaya zorlayacak şartlarla karşı karşıya bırakır. Bu durum, nisbi olarak mutlak olarak artı-değerin ortalamaya düşürülmesiyle birleşince, sermaye üzerindeki etkisinin aynıysa meydana getirir... Öte yandan fiyatlardaki düşüş ve rekabetçi savaş her kapitaliste toplu üretiminin değeri belli ölçüde yeni makineler, yeni ve gelişmiş yöntemler, yeni birleşimler artırma güdüsünü verir.

Değişmeyen sermayenin unsurlarının fiyatlarının düşüşü kâr oranlarının yükselmesi sonucunu veren bir diğer etken olur. Kullandıkları değişmeyen sermaye kütlesi, değişen sermaye oranları artmış, fakat bu kütlenin değeri düşmüş olacaktır. Bu durumda da meydana gelmiş bulunan durgunluk, daha sonra kapitalist sınırlar içinde bir üretim artışı hazırlamış olur. Böylece devri hareket bir kez daha tamamlanmış olur. Durgunluk yüzünden değerinden kaybeden bir kısım sermaye, değerini yeniden kazanır. Sonra bu kısır döngü, artan üretim koşulları altında daha genişlemiş bir piyasaya ve artan üretim güçleriyle tekrar edilmiş olacaktır.

Şimdi Marx'ın açıkladıkları sermayenin bir devre süresindeki buhranın gelişme dönemlerini ayrı ayrı inceleyelim. Kapitalist ekonomilerde çoktuncu meydana geldiğinde, stoklar biriktirilmiş, satılmaz durumdadır. Bu, mallar haddinden fazla, yani nüfusunu gerçek ihtiyaçlarından daha fazla ürettiği için değildir. Tam tersine piyasada mallar stokları halinde yığılırken, geniş halk yığınları en önemli ihtiyaçlarını bile karşılayamaz durumdadır. Me-taların üretim fazlası, mutlak değil, zayıf, ödeme, satın alma gücü düşmüştür. Kimse pazardan mal alacak güce değildir. Bunun sonucunda yatırım faaliyetleri de düşer ve işsizlik artar. Yatırım faaliyetlerinin düşmesi, kapitalistlerin, mallar satılmadığı için, yatırım yapmaktan çekinmeleri, örnekteki 1 deki, yani üretim maliyetleri üretenden fazla olur ve bu nedenle de, giderek sektör 2 ye yani tüketim malları üretimine yansır. Faiz oranları düşer, fiyatlar düşer, üretim faaliyeti yavaşladığı için kâr oranları da düşer. Fakat üretimdeki düşüklük zamanla birikmiş stoklar eritir, bu ise durgunluğa rağmen satış azalmış olan artı-değer maddelerinin, dayanışmaz tüketim mallarının üretimini canlandırmaya başlar, burada fiyat düşmeleri durur. Ekonomi, çöküntüden canlanma-

ya geçmeye başlamaktadır. İşsizlik yüksek olduğundan ücretler düşüktür. Öte yandan çöküntünün getirdiği stok birikmesi, hammadde ve donanım fiyatlarını da düşürmüştür. Artmaya başlayan tüketim malları üretimi, bu düşük ücret ve hammadde fiyatları ile birleşince, bu sektörde düşük maliyetler yüksek kârlar doğurur. Kârılar artar, krediler çoğalır, yatırımlar gelişmeye başlar, Bu canlanmaya dönüş yeni tekniklerin uygulanması da birlikte gelir.

Sektör 2 nin böyle canlanmaya başlaması, bu sektörün makine ve donanım ihtiyaçları için sektör 1 e siparişler vermeye başlaması doğurur, böylece sektör 1 de hareket geçer. Bu durum giderek işsizliği azaltır, çalışanların sayısı artar ve böylelikle satın alma gücü yükselir. Tüketim sayısı, satın alma gücünün artmasıyla daha da gelişir, bu da gene üretim sanayinin kamçılar ve arttan bir hızla her iki sektör de harekete geçer, birbirlerini etkiler. Her defasında birbirlerini hızlandırarak gelişirler. Ekonomi canlanmıştır.

Ekonomik canlanmayı refah dönemi izler. Sektör 1'e artan siparişler, para-sermayenin bu sektöre kayması doğurur ve bu akım giderek hızlanır. Sektör 1 de hum malı bir faaliyet hüküm sürer. Bu durum giderek yüksek bir istihdamı doğurur, bütün sektörler tam kapasite ile çalışmaktadır, işsizlik azalmıştır, ücretler artar. Kâr oranları yükselmiştir. Durgunluk döneminde biriktirilmiş sermayelerin hepsi şimdi emildiği için faiz hadleri de yükselir. Sektör 1'e akan sermayeler bu sektörün makine ve donanımını yenilemiş yeni üretim teknikleri getirmiştir. Piyasada üretim malları olan yüksek talep bu sektörde bir an evvel fazla üretim yapabilemek için kendisini yenilemek zorunda bırakmıştır. Sektör 2 sektör 1'e siparişlerini sürdürürken, kendisi tam istihdamını sağlama durumuna gelir, tam kapasite ile çalışmaktadır. Bu yüzden artık sektör 1'e verdiği siparişleri durdurur. Ama daha önceden verdiği siparişlerin son kısmını sektör 1 de yapılması ve teslim edilmesi daha gerçekleştirmiş. Yukarıda anlattığımız zaman farkı sözkonusudur. Ve bu geçiş buhranının hazırlanmasında önemli rol oynar. Siparişlerin durması, üretimin frenlenmesini gerektirir. Kâr oranları düşmeye başlar, ama fiyatların yükselmesi sürmektedir. Kâr oranının düşmesini engellemek için, ister istemez daha çok makine kullanılması, üretici çabasının artırılması denener. Üretim böylece biraz daha artar, ama öte yandan siparişlerin durması, üretimde artışa sebep olmaz, bu durumda gelişim, Faiz oranları da artmaktadır, tek çare üretimi artırmaktır. Sektör 1 bunu sağlamaya çalışır. Sektör 2 siparişleri durdurduğu için üretim fazlası ortaya çıkmaya, stokları yeniden oluşmaya başlar. İki sektör arasındaki uyumsuzluk artık piyasaya, fiyat ve kâr alanına geçmiştir. Kâr oranları art-

tır, önceden tam istihdam sağlanıncaya kadar, tüketim talebi artmakta, öte yandan artı devamlı artmaktadır. İster istemez fiyat düşmeleri başlar, kapitalistler buna karşı koymaya çalışırlar ama çaresizdirler. Kredi istekleri artar ama buhran ufukta görünür. Bu için bunlar karşılanamaz, faiz oranlarında büyük yükselmeler ortaya çıkar. Sektör 2 de artı fazla olması, burada buhranı başlatır, bu sektör 1'e sığır ve burayı daha çok sarsar. Para arzı kısım, krediler azalmış, faiz ve iskonto hadleri yükselmiştir. Bu, salgın halinde iflasları getirir. Sektör 2 de bağlayan iflaslar, sektör 1'e sirayet eder. Fiyatların, kârların, üretimin, gelirlerin ve istihdamın seviyesi anormal derecede düşer. Ekonomi buhrana girmiş çöküntü had safhaya ulaşmıştır.

Bundan sonra yeniden stoklar artmaya, durgunluğa geçilmeye başlar. Üretimdeki durgunluk zamanla stokları eritir ve dayanışmaz tüketim malları üretimi canlanmaya başlar. Anlattığımız devre kapanır ve yeni bir devre başlar, gene çöküntü, canlanma, refah, buhran dönemleri birbirini kovular.

Bütün buhran boyunca büyük çapta işgücü israfı ve sefalet söz konusudur. İşçiler eskiden kazanılmamış birçok haklarını kaybederler bütün bunların sınıf bilincini yükseltir. Bu durum politik üstyapıya yansır. Çelişmeler keskinleşir. Ülkenin politik üst yapısında bir dizi değişiklik olur. Kapitalist ekonominin bu devri ilerleyişi her ekonomik canlanmanın başında, üretim malları sektörünün ve giderek tüketim malları sektörünün faaliyetlerini kamçılar bir yapıya bürümektedir. Her canlanma döneminde, kapitalist ekonomi yayılmak zorunda olduğu için yeni üretim araçları devreye sokulmakta, makineler ve araç-gereç yenilenmekte, yeni teknikler uygulanmaya başlanmaktadır, zaten bunun sağladığı yayılma ve üretim artışında da refahı doğurmaktadır.

İşte bu, yukarıda anlatılmaya çalıştığımız kapitalizmin devreyi buhranlarındaki canlanma dönemlerinde, makine ve donanımın yenilenmesi, bu devrelerin süresini belirleyen faktör olmaktadır. Bu geçiş çok iyi tesbit eden Marx, serbest rekabet dönemindeki kapitalizmde devrevi buhranların her 7-10 sene bir geldiğini, çünkü makinelerin yenilenmesinin bu kadar sürede gerçekleşemediğini görmüş ve her buhranın sonunda kapitalizmin biraz daha yayıldığını, böylece diyalektik bir şekilde, sıçramalar olarak geliştiğini, 7-10 sene boyunca sağlanan nitel birikimin, buhran sonrasında nicel bir sıçramaya yeni tekniklerin, makinelerin kullanılmasına, kapitalizmin gelişmesine yol açtığını göstermiştir.

Yukarıda genel olarak kapitalizmin devrevi buhranlarını anlatmaya çalıştık. Serbest rekabet döneminde 7-10 yılda bir gelen bu buhranlar kapitalizmde döneme girilmesiyle değişik şekiller kazanmıştır. Bunları gelecek yazılarda anlatmaya çalışacağız.

Son zamanlarda kapitalist ülkelerin politikacıları ve burjuva iktisatçıları sürekli olarak, yaklaşan bir ekonomik krizden, basitleşmeyen enflasyondan söz ediyor ve hepsi de, ekonomilerini ayakta tutabilmek için kendilerine göre bir takım tedbirler ileri sürüyorlar. Yeni ABD cumhurbaşkanı Gerald Ford, başkan olur olmaz yaptığı ilk konuşmada, enflasyonun tehditinden yakınıyor ve herkesi elbirliğiyle enflasyona karşı mücadeleye çağırıyor. Bir yandan emperyalist ülkelerin karşılıklı silahlanma ve az gelişmiş ülkeleri silahlandırma yarışa, bir yandan «petrol bunalımı» vs. şeklinde tanıtan hammaddelerin dünya çapındaki paylaşılması sorunu, öte yandan «para bunalımı» ve enflasyon, artık her geçen gün kapitalist dünyayı sarsan unsurlar haline geliyor.

Bütün bunların gerçek oluşumlarını ve nedenlerini anlayabilmemiz için bunların temelini inmemiz, bunların nasıl kapitalist üretim tarzının kendi iç çelişmelerinden kaynaklandığını görmemiz gerekir. Meseleyi, petrol bunalımı, para bunalımı, nüfus artışı, hammadde kıtlığı, çevre kirlenmesi, enflasyon, vb. gibi bölümlere ayırarak burjuvazinin metodudur. Burjuva ideologları ve burjuva basını bütün bunların ayrı ayrı şeyler olduğunu, «insanlığı» tehdit eden tehlikeler olduğunu yaymakta ve kitlelerde kavram kargaşası yaratmak istemektedir. Onların amacı, bunların doğrudan doğruya

kapitalizmin varlığından kaynaklandığını gizlemek, bunların birbirinden soyut, ayrı ayrı olaylar olduğunu izlenimini vererek, kapitalizme temiz çıkarmak, emekçilerin tüm olarak kapitalizme karşı mücadele etmesini engellemeye çalışmaktır.

Bizlerin buradaki görevi ise, kapitalist ekonomilerde görülen bu hastalıkların, birbirinden soyut şeyler olmadığını, bütün bunların kapitalizm kendi hastalığından çeşitli tezahürleri olduğunu göstermek ve kitlelere bunların tehditinden kurtulmanın ancak kapitalizme karşı mücadeleye imkân olduğunu anlatmaktır.

Bunun için önce, kapitalizmin genel buhranının ne demek olduğunu, bunun nereden kaynaklandığını, ülkeleri ve sınıfları nasıl etkilediğini açıklamamız, bunun evrensel niteliklerini tesbit etmemiz gerekir. Kapitalizmin genel buhranını günümüzde nasıl ortaya çıktığını incelemeyen önce, buhranların genel olarak kapitalizmin başlangıcında, serbest rekabetçi dönemde nasıl geliştiğini, kapitalizmin gelişme kanunlarına nasıl bağlandıklarını incelemekte, ve tarih içinde kapitalist ekonomilerdeki buhranların günümüze kadar nasıl bir gelişim gösterdiğini incelemekte fayda vardır. Birkaç sayı sürece olan bu yazı dizisinde bunları yapmayı deneyeceğiz.

fiyatlar yükselir, çünkü stoklar tasfiye edilmiştir. Ücretler de yüksek olur ama fiyatlarla oranla daha az. Böylece sömürülen artı değer kütlesi de artar.

Ekonomik canlanmayı refah dönemi izler. Sektör 1'e artan siparişler, para-sermayenin bu sektöre kayması doğurur ve bu akım giderek hızlanır. Sektör 1 de hum malı bir faaliyet hüküm sürer. Bu durum giderek yüksek bir istihdamı doğurur, bütün sektörler tam kapasite ile çalışmaktadır, işsizlik azalmıştır, ücretler artar. Kâr oranları yükselmiştir. Durgunluk döneminde biriktirilmiş sermayelerin hepsi şimdi emildiği için faiz hadleri de yükselir. Sektör 1'e akan sermayeler bu sektörün makine ve donanımını yenilemiş yeni üretim teknikleri getirmiştir. Piyasada üretim malları olan yüksek talep bu sektörde bir an evvel fazla üretim yapabilemek için kendisini yenilemek zorunda bırakmıştır. Sektör 2 sektör 1'e siparişlerini sürdürürken, kendisi tam istihdamını sağlama durumuna gelir, tam kapasite ile çalışmaktadır. Bu yüzden artık sektör 1'e verdiği siparişleri durdurur. Ama daha önceden verdiği siparişlerin son kısmını sektör 1 de yapılması ve teslim edilmesi daha gerçekleştirmiş. Yukarıda anlattığımız zaman farkı sözkonusudur. Ve bu geçiş buhranının hazırlanmasında önemli rol oynar. Siparişlerin durması, üretimin frenlenmesini gerektirir. Kâr oranları düşmeye başlar, ama fiyatların yükselmesi sürmektedir. Kâr oranının düşmesini engellemek için, ister istemez daha çok makine kullanılması, üretici çabasının artırılması denener. Üretim böylece biraz daha artar, ama öte yandan siparişlerin durması, üretimde artışa sebep olmaz, bu durumda gelişim, Faiz oranları da artmaktadır, tek çare üretimi artırmaktır. Sektör 1 bunu sağlamaya çalışır. Sektör 2 siparişleri durdurduğu için üretim fazlası ortaya çıkmaya, stokları yeniden oluşmaya başlar. İki sektör arasındaki uyumsuzluk artık piyasaya, fiyat ve kâr alanına geçmiştir. Kâr oranları art-

TSİP Program Açıklamaları

Rekabetçi kapitalizm, kendi iç işleyişinin, gelişme kanunlarının zorunlu sonucu olarak tekelciliğe döndü. Tekellerin ortaya çıkmasını kısaca hatırlayalım: Rekabetçi kapitalizm döneminin kapitalistler arasındaki kıyasıya mücadelesi sırasında en güçlüler ayakta kaldılar. Kapitalizmin ünlü sloganı «bırakın yapınlar, bırakın geçsinler» havası içinde, bir kısım sermaye sahipleri, daha ileri teknoloji kullanarak, en son buluşları kullanmada atak davranarak, daha fazla yatırım yaparak, daha çok, daha iyi, ve daha fazla üretirecek rakiplerini yendiler, kapitalist rekabet piyasasının dışına çıkardılar. Yani, somut olarak, bu kıyasıya rekabete yenik düşenler ya iflas edip silindi gitti. Yada sermayelerini ve güçlerini büyüklerle birleştirmek zorunda kaldılar. Bu tekelleşmeye götüren bir adımdı. Öte yandan ve daha da önemlisi, ayakta kalmak ve diğerlerini alt etmek için sanayici kapitalizminin fabrikasına, makinelerine, hammaddeye hep daha fazla sermaye yatırıması, yani sermayesinin, «değişme-yen sermaye» adı verilen bölümünün hep artması gerekiyordu, ama bu durum onun kâr oranını düşürüyordu.

Burada kapitalist kâr mekanizmasını bir kaçınılmaz sonuç ortaya çıkar. Hammadde, makinelere, teknolojiye, araç ve gereçlere yatırılan sermaye arttıkça, kapitalistlerin kâr oranında düşme eğilimi belirir. Oysa kapitalizm en yüksek kârı aramaz mı? Şu halde ne yapacak, rekabet için

de kapitalistlik rakiplerinden üstün olmak için çabalar. «evdeki bulgurdan mı olacak?» İşte «tekel» bu durumun ilacı gibi görünür. Kâr oranının sürekli azalmasının önüne geçmek için, kapitalistlerin bir bölüğü aralarında birleşmeyi, anlaşmayı, tekeliler yaratarak serbest rekabeti ortadan kaldırmayı tek çare olarak görürler. Gerçekten de böyle anlaşma, birleşmelerden sonra, hem rekabet ortadan bir ölçüde kalktığı için, istedikleri bir fiyatı ürünlerinin tekel fiyatı olarak saptarlar ve fiyat rekabeti yüzünden kâr oranlarının düşmesinden bir sille kurtulurlar. Hem, hammadde, makine, buluş, araç ve gereçlere yatırılan sermayenin (yani sabit sermayenin) sürekli olarak artırılması zorunluluğundan da kurtulmuş olurlar. Tekeller işçi sınıfının mülkadesine karşı da daha güçlü olmayı sağladıklarından, tekelleşme süreci sırasında, en güçsüzler yok olurken, en güçlüler, bir süre daha kâr oranlarının düşmesinin önüne geçmenin —geçici— çaresini bulurlar.

Sanayi, ticaret, banka ve diğer sermayelerin, tek tek kendi alanlarında tekelleşmesi sırasında aynı zamanda tekelleşmiş tüm sermayeler birbirini ne girer, birbirine kaynaşır. Bankalar, sanayi kuruluşlarıyla, büyük ticaret sermayesiyle hatta büyük toprak sermayesiyle ilgili dışı olur. Bir tek sermaye doğar. Buna finans kapital adı verilir. Finans kapital tüm sermayelerin en kökdamanlarının birleşip kaynaşmasıdır. Böylece kapitalistler

arasından da tekelçiler, yani kapitalistlerin de en kodaman dar bir zümresi, (finans oligarşisi)nin egemenliği pekişir.

Bu hatırlatmadan sonra, emperyalizm nedir sorusunu sorabiliriz.

Lenin'in tanımına göre, «Emperyalizm kapitalizmin tekelci aşamasıdır.» Yine emperyalizm, «Çançelışen, asalak tekelizmdir.» Daha uzun bir tanımla, «Emperyalizm, tekelçilerin, finans kapital egemenliğinin ortaya çıkışı, sermaye devriminin birinci dereceden önem kazanışı, uluslararası tröstlerin (tekelci kuruluşların) dünyayı paylaşmaya başladığı ve en büyük kapitalist ülkelerin dünyayı paylaşmaları, kapitalist gelişme aşamasıdır.»

Şimdi bu tanımları açarak, emperyalizm nedir görmeye çalışalım.

Emperyalizm deyince, çeşitli şartlanmalarımızla, ülkemizde ki yabancı güçler baskısını, Amerikan altınıci filozofu, CIA'nın şurada burada oynadığı larının sürdürülen halkların mücadelesini, kültür üzerinde ki baskıları, ekonomik sömürülüşü vb. anlıyoruz. Bütün bunlar gerçekten de emperyalizmin, emperyalist dünya sisteminin sonuçlarıdır. Ama emperyalizm nedir?

Kapitalizm, tekelci aşamaya vardığı anda, 1870'lerden sonra emperyalizm doğdu. Emperyalizm, kapitalizmin zorunlu bir kânağı, bir nitelik değişimi olan tekelci kapitalizm konusundan başka bir şey değildir aslında. Kapitalizm tekelci, çünkü, yine tekelleşmenin getir-

Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Programı'nın GEREKÇE Bölümü, şu ana noktalar üzerine temellendirilmiştir: Kalkınma kavramı, burjuva iktisatçıları ve siyasetçileri tarafından sapıtılmıştır. Gerçek kalkınma tüm üretici güçlerin en özgür şekilde gelişmesi, üretim ve mülkiyet ilişkilerinin bu gelişmeye sağlayabilecek şekilde gelişmesi, insanın insanı sömürmesinin ortadan kalkmasıyla, insanın ortaklaşa eylem gücünün, en ileri düşünce olan işçi sınıfı, düşüncesine ve davranışa doğrultulmasıyla sağlanabilir. Çünkü çağımızda kapitalizm tekelleşmiş, asalaklaşmış, emperyalistleşmiş ve çöküş dönemine girmiştir. Artık kapitalizm tüm üretici güçlerin, tekelinin ve insanın, insanın ortaklaşa eylem gücünün gelişmesini engellemektedir.

Şu halde çağımızda, gerçek kalkınma ancak SOSYALİZM ile gerçekleştirilebilir. TSİP Programının gerekçe bölümünü açıklarken, kalkınma kavramı, kapitalizm ve kapitalist toplum, rekabetçi kapitalizmden tekelci kapitalizme geçiş ve tekelci kapitalizmin işleyişi üzerinde durduk. Kapitalizmin tekelci aşaması aslında emperyalizmden başka bir şey değildir.

diği iç zorunluluklarla emperyalistleşmeden edemeyiz. Ne demektir emperyalistleşme? Kapitalist Sömürülüşü çeşitli yeni biçimlerle ve yöntemlerle, kapitalist anavatanların dışına da çıkarması, kapitalist ülkeler dışında kalan gelişmemiş ülkeleri, orada kapitalist yapıları da yaratarak sömürmesi, buralara artık sadece mamul madde ihracıyla yetinmeyip, sermaye ihracı etmeye başlaması demektir. Emperyalizm doğuşundan, yani 1870'lerden önce de sömürgecilik vardı. A-

ya görünüşte bağımsız, aslında ekonomik bakımdan emperyalist ağlarla kesinlikle bağını ilaştırılmış yapılar doğdu.

Lenin emperyalizm teorisini koyarken ve emperyalizm olgusunu, kapitalizmin tekelci aşaması olarak tüm boyutlarıyla açıklarken, emperyalizm üzerine çeşitli yanlışlar kol geziyordu. Bunlardan en önemlisi, emperyalizmin yeni bir olgu olmadığı, sömürgecilikle aynı şey olduğu iddiasıydı. İkincisiyse, emperyalizmin kapitalizmin yeni bir aşaması, son aşaması olmadığı, her dönemde, her üretim biçiminde emperyalizmin var olduğu iddiasıydı. Her iki iddia da, sonradan Lenin'in gösterdiği gibi, emperyalizmi küçümsemeye, onun yol açacağı yeni gelişmeleri gözlemlikten görmeye, ve hatta yer yer olumlu göstermeye kadar varyyordu.

Aslında emperyalizm tekelci kapitalizmdir, ve emperyalizmin doğması için tekelilerin doğması —bu da yetmez— finans kapital olgusunun ortaya çıkması gerektirir.

Emperyalizmin doğuş tarihi, tekelilerin güç kazandığı ve finans kapitalin ortaya çıktığı yani tüm tekelci sermayelerin büyük ölçüde birleşip, kaynaştığı dönemde aramak gerekir. Emperyalizmin başlangıcı olarak, 19. yüzyılın son çeyreği, 1870 sonraları alınır. Meselâ 1898 İspanya-Amerika, 1899-1902 İngiltere-Boer savaşları dünya pazarlarının emperyalistler arasında paylaşılması için çıkmış savaşlardır. Daha sonra birinci dünya paylaşım savaşı (1914-1917) bu sa-

Türkiye İşçi Partisi: II

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ VE SOSYALİZMİN BİLİMİ

Türkiye İşçi Partisi'nin temelindeki «sendikacılık - popülizm - parlamentarizm» üçlüsünü, 1960'ların şartlarında, o dönemin objektif - sübjektif ortamını unutmadan yeniden değerlendirmek doğru olur. Bu hastalıklar neyeye kadar objektif şartların zorlamasıydı? Ne ölçüde, nasıl aşılabilirlerdi? Ve ne ölçüde «meşruiyet» kazanma adına savunulabilirlerdi?

Gerçekten de Sosyalist hareket 1961'den sonra kitlelere açılabilir, çevresinde yaratılan çekingenlik ve suskunluk çemberini aşarak meşruiyet kazanmak imkânını bu ölçülerde ilk defa elde etmişti. Bu imkânın sonuna kadar kullanılmasına şüphesiz ki gerekliydi. Parlamentarizm - popülizm sapmasına düşmeden de kitlelere seslenmekte parlamento imkânlarının, «halkın» temalarının kullanılmasına yararlı, hatta gerekli sayılabilir. Gerçekten de «toplumculuk» «sömür» «emekçi halk» sloganları, ilk defa geniş kitleler içinde böyle sine yaygınlaşma ortamı elde ediyordu.

Ancak taktiklere stratejik önem verilmesi araçların amaç haline getirilmesiydi, sapma olan. Bu saptamaların doğru ideolojisi, doğru eylemi ve yemeli mümkündür. Yapılmadı. Sosyalizmin geleceğini temsil eden eski sosyalistlerin bu temel hastalıkları görmemeleri imkansızdı. Ancak onlar da «meşruiyet kazanma» işini önemsiyorlar, sosyalistlerin ilk defa bu ölçülerde elde ettikleri kitlelere seslenme, kitleler içinde yaygınlaşma fırsatının asla harcamamasını istiyorlardı. 1963-1964'te mesele, önce sosyalizmin varlığını ve meşruiyetini yaygın olarak kabul ettirmesiydi.

Parlamento imkânlarını, seçim propagandalarını, hatta yaygın emekçi kitlelere seslenmek için halkçı temaların kullanılmasını — bunlar *sadece genel ajitasyonlar, sadece araçlar* olarak düşünülürse — kabullenmek ve hele o dönemin şartlarında yararlı saymak bile mümkündür. Ama Türkiye İşçi Partisine yöneltilen ve sonraki bütün zaafaların, bütün hastalıkların da temelinde olan eleştiri: sendikacılık, popülizm üzerine oturan parlamentarizm, kitlelere yaygınlaşma, meşruiyet kazanma taktiği olmaksızın çok öte, tek amaç halinde varoluşu idi.

Kısaca, ilk kurulmuş ve meşruiyet kazanma döneminde varolan ve partinin temelindeki zümrelerden kaynaklanan üç hastalık sağlam bir *ideolojinin* geliştirilmesi; parlamento hedefine değil işçi sınıfını ve kitleleri sömürü ve baskıya karşı örgütlemeye dönük siyasal; ve nihayet, sağlam bir *örgütlenme* ile yenilebilir. Tarihsel olarak 1961'in TIP'in den bir *Parti* çıkabilirdi. 1965-1966'ya gelindiğinde kaybedilen yol ve zaman partiller arasında farkedilmeye başlanıyor (1966 Malatya kongresinde) Ve parti dışındaki sol ve sosyalist çevrelerde (Örneğin 1966 yılında YÖN dergisinin deki TIP tartışmaları) TIP konusuna tartışmaya ağıyordu.

TIP tartışmalarının sosyalistlerin gündeminde olduğu bu sıralarda yani Malatya Kongresi döneminde TIP'in artık doğuştan hastalıklarından kurtulması ve işçi sınıfını ve halkı örgütlemeye olarak özletilebilecek temel görevini yerine getirmesi gereğini tespit eden bir eski sosyalist, Dr. Hikmet Kıvılcımlı gerçekten önemli bir kitapçık yayımlayarak TIP yöneticilerine yol göstermeyi denedi. «Uyarmak için Uyanmalı, Uyanmak İçin Uyanmalı» isimli bu kitapçık TIP'in kuruluşundan beri bünyesinde taşıdığı hastalıkları inceleyen ve partinin adına yakışır bir parti haline getirilmesi için bir bütün teşkil eden bir seri tedbir öneriyordu. Ama, «Milli Bakiye sayesinde kazanılan 15 iskemleyi örgütlenmeye ve bilimselliğe dayanan bir «siyasi zafer» sayan ve izleyicilerini yolun kendilerini «başarıya» doğru yönettiğini sanan parti yöneticileri ve partili olmayı, parti yöneticilerine körlüküne itaat olarak almayan partililer tarafından bu uyarılar sanki olmamış gibi mutlak bir susuşla karşılandı. Pek çok parti teşkilatında yukarıdan gelen emirlerle okunması yasaklandı. Bir kısım TIP yöneticilerinin ilk gündün beri açıkça ortada olan popülizm, sendikacılık, parlamentarizm karması saptamaları karşı yöneticileri ilk eleştirilerin 1963 yılı sonunda meydana gelen bölünmeyi beklemesi, saptamaları daha baştan beri açıkça ortada olan Aybar'a, 7 yıl onunla beraber yürümüş olanların ancak seçimsel bir bozgun, bir *diş olayla* barizleşen anti-sosyalist tutumu sonucunda karşı çıkılmaları üzerinde düşünmeye değer, bir nokta tadır.

TIP'in doğuş hastalıklarının «çokcukluk hastalıkları» olarak kalıp büyümemesi ve yaygınlaşmaması için tedavi edilmeleri gerekirdi. Bu hastalıkların tedavisine, kısaca, *doğru ideoloji* ile, yani işçi sınıfının biliminin hiç bir taviz vermeden, ortodoksça benlenmesi, bu bilimin gösterdiği yöntemlerle Türkiye'nin somut koşullarına uygulamada mümkündür. Önce işçi sınıfı partisi prensiplerine başvurulması, örgüt hep zayıf oldu... Sonra toplumun bilimsel tahlili; ikinci olarak pasifizmden kurtuluş *doğru bir politika*, yani doğru strateji, doğru ve etkin bir cephe, ittifaklar politikası, etkili bir gençlik politikası şarttı. *İşçi sınıfına sadece lafla değil sonuna kadar inanmak ve dayanmak gerekirdi*... En önemli sorun; *sağlam örgüt* oluşturulması. Parlatarist, pasifist gevşek örgüt anlayışını bırakmaktan önce doğru seçimler için bir araç olarak alıp, işçi sınıfının öncelikle mütrefresini kurup güçlendirmeden sosyalizmin güçlenmesi mümkün değildi... Nitekim, işçi sınıfı sosyalizminin gereklerini yerine getirmeyen TIP, kitlelerin gerisinde kalarak bir tabelâ partisi olarak siyaset sahnesinde güçsüzlüştü.

Türkiye İşçi Partisi ve Sosyalizmin Bilimi

«Devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz» doğrusunun kendisini somut ve açık olarak ortaya koyduğu örgüt oluşturma TIP deneyi... Gerçekten de işçi sınıfının bilimini, sosyalizmin bilimini böylesine saptıran bir ideolojinin üzerine, işçi sınıfının partisini kuramadığı; o zümre temelli kurulumuza da... İşçi sınıfına, onun ideolojisine — lafla değil gerçekten — inanmak temel üzerinde, işçi sınıfı ve onun öncülüğünde tüm emekçi kitleler örgütlenemedi.

Temeldeki ideolojik eksikliği, o hastalıkları doğurdu. O hastalıkları da — özellikle parlamentarizm — kendilerine kulif aradılar ve diyalektik bir etki tepki içinde, ideolojik eksikliği, saptayı güçlendirdiler. 1965'den sonra ise, o derece saptırılmış bir ideoloji üzerine artık herşeyi temelden değiştirilmediği işçi sınıfının partisini oluştururmuş imkânı kalmamıştı.

TIP'in ideolojik eksikliği, daha 12 sendikacı tarafından kurulanlar başlar. Kurucular sosyalizmin bilimsel uzaktan yakından ilgili değillerdi. Sonra aydın aşısı ve bilim arandı. Aybar ve diğer aydınların partiyeye girip yönetimi ele almaları sosyalizmin bilimini bir aşısı yoluyla da olsa getirebilir. Bilim yerine, özellikle Aybar'da sembolleşen ideolojinin saptırılması, sosyalizmin bilimine inancsızlığı getirdi.

İşçi Sınıfının Birliğini İnkâr

Aşağıda en belirgin örneklerini aktarmaya çalışacağımız işçi sınıfının bilimini inkâr iki önemli sonuç doğuruyordu. Ünlü «Türkiye'ye özgü sosyalizm» adı altında ve sık sık Türkiye sosyalizminin bağimsizliği belirttikleri uluslararası işçi dayanışması, uluslararası emekçi hareketinin birliği bağimsizlik ve — bilere — inkâr ediliyordu. Burada Aybar'dan ve 1968 sonrasında muhalefeti temsil ettiği için Aren'den, birkaç alıntı yapmadan geçmeyelim:

Aybar, Parti'nin başına geçtiği günden itibaren, «Türkiye sosyalizmi» ve sosyalizmin uluslararası işçi hareketinden bağimsizliği sloganlarını hemen her konuşmasında tekrarlıyor. Aybar'ın da sonraları açıkça söylediği ve savunduğu gibi, bu bir meşruiyet çabası veya tedbir değildi. Ideolojideki sapmanın verdiği bir noktayı, Aşağıdaki pasajları okuyalım:

«Herhangi bir milletlerarası kuruluşun sosyalizm adı na, milli partilere tavsiye edilmez bulunmasına kesinlikle karşıyız. Her millet sosyalizmini kendisi kurar, ve kendi so-

runları en iyi kendisi bilir. (Mehmet Ali Aybar, Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm, s: 662, 1968).

«... Çarlık Rusyası'nın yerini alan rejimin totaliter olması, şüphesiz bir talihsizliktir... Sovyet rejimi Çarlık Rusyası'nın tarihsel şartlarından ve bu şartlar içinde gelişmiş olan Bolşevik Partisinin iktidarı ele geçirmeye, Sovyet Devletinin kendisine tabii ve bir gizli ihtilal örgütü —örneğin, merkezîyetçi, otoriter ve totaliter ve giderek bir polis devleti halinde kurulmuş olmasından ileri gelmiştir... Türkiye Sosyalizminin Rus Bolşevizmi ile hiçbir benzerliği yoktur, olamaz. (TIP haberleri 1 Ekim 1968)

«... Sosyalizmin, yerli ve bağimsiz olması şarttır... Türkiye Sosyalizmi, hiç bir 'sosyalist kabeye' bağlı olmayacaktır.» (TIP haberleri, sayı 23-24 Kasım 1968)

Çekoslovakya'da, ABD emperyalizminin ve Alman emperyalizminin parmağı olduğu sonradan açıkça ortaya çıkan karşıdevrimci gelişmeler sırasında, Aybar'ın parti adına yaptığı ve uluslararası işçi dayanışmasını tümüyle inkâr eden konuşmalardan uzun uzun örnekler vermeye gerek yok. Çekoslovakya olaylarını değerlendiren resmi parti bildirsinin den kısa bir bölüm alalım: «Çek faciasının ortaya serdiği ikinci bir gerçek de, bağimsizlik sosyalizminin vâzgeçilmez bir unsuru olduğudur. Milletler kendi sosyalizmlerini kendi imkânları ile ve milli bağimsizliklerine kiskançlıkla sarılarak kuracaklardır. Amerikan emperyalizminden ve Sovyet tahakkümünden de aynı uzaklıkta kalmaya dikkat edeceklerdir.» (TIP haberleri sayı 20, Çekoslovakya Olayları Karşısında TIP'nin görüşü.)

Sayfalarca uzatılabilecek bu örnekleri, özellikle Aybar'ın son konuşmalarından seçtik ve artık meşruiyet kazanma döneminin çoktan aşım olan TIP'in genel başkanının bu konuşmalarının basit meşruiyet taktikleri olmadığını partinin resmi ideolojisi haline geldiğini ve işçi sınıfının biliminin inkârından, ideolojik saptırmadan kaynaklandığını göstermek istedik. Denilecek ki bir başka kanat Aybar'ın bu görüşleri, yine karşı çıktı... Doğru... Ama 6 yıl birlikte yürüdüktan sonra...

Bir de Prof. Sadun Aren'in 1962 Aralıkında Yönde çıkması bir yazısına bakalım. Bu yazıda sonraları Aybar'ın ideolojik saptamalarına karşı muhalefetin başını çekecek liderin (Aren'in) sosyalizm anlayışını, ve uluslararası emekçi hareketi karşısındaki tutumunu ve değerlendirmesini görmek mümkündür. Sonradan Aybar'a muhalefet edecek olanların yıllarca birarada su sızmadan nasıl gelişmiş olduklarını anlamak da mümkün: «Sosyalist memleket Rusya gibi totaliter oldu. Şu gibi, İsveç, Hindistan gibi demokratik de olabilir. Sosyalizm totaliter rejim arasında bir çağrışım genel olarak yapılmaktadır. Bunu yaratan da Rus sosyalizmidir...»

TIP'in ideolojisi ve onun uluslararası hareketi bakış açısını kısaca değerlendirmek için, TIP yöneticileri arasında, ideolojisi açısından en ortodoks en tutarlı bilinen, en az açık vereceği umulan Boran'ın konuşula ilgili görüşlerine de bakalım:

Behice Boran'ın *Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları* adlı kitabının 1970'de yayımlanan ikinci baskısında Konuyla ilgili birçok bölüm vardır. Birkaç örnekle yemelim:

«Milletlerarası işçi sınıfını somut temel bilgi olarak kabul etmek ve her ülkenin işçi sınıfı hareketini bunun bir bölümü, kolu saymak gerçek durumun doğru bir formülleştirilmesi değildir. Buna bağlı olarak, her ülkenin işçi sınıfının milli veya özel çıkarları ile milletlerarası işçi sınıfının çıkarları arasındaki ilişkiyi, gelişimi «somut» dir, «geçerli»dir görüşü de uzun bir zaman açısından yanlış değilde bile ya, sayan kuşakları ve yakın gelecekteki geçeri değildi. Bugün bu görüşle hareket etmek başarısız sonuçlar verir...» (s: 107)

Çekoslovakya olayları üzerindeki (yani Aybar'ın karşı muhalefeti temellendiği kaynaklandığı nokta) görüşlerinin de temelden farklı olduğunu yine aynı kitabın 123, 124, 125. sayfa larında açıkça görüyoruz. Boran, bağimsiz sosyalizm tezini Çekoslovakya'ya müdahalenin haksızlığı üzerinde topluyor.

Uluslararası işçi sınıfı dayanışması konusunda Aybar da doruk noktasına varan ama üzerine diğer yöneticilerde de rastlanan tutum, uluslararası hareketin sorunlarını gözden geçirme, hatta eleştiri tutumunun çok ötesinde reddetme tutumu olarak ortaya çıkıyor. Hiç değilse, 1969'lara kadar... O zaman da artık ideolojik saptama kök salmış, Parti ise büyük ölçüde boşalmış durumdadır.

Geleceği inkâr

Bilimsizlik bir bir sonucu yukarıda kısaca görmeye çalıştığımız *uluslararası işçi hareketi karşısında yanlış tavır* ise, buna bağlı bir diğer ve çok önemli sonuç, *geleceğin inkârıdır*.

TIP kendisini ilk ve «biricik» ilan etmekte hep büyük bir titizlik göstermiştir. Sosyalist harekette önemli olanın, güvencilerin olanlık ve biriciklik değil köklülük, geleceğe bağlılık, mirası kabul olduğu gerçeği unutulmuştur.

Aybar, bu konuda da şampiyondur: «Nihayet Türkiye İşçi Partisi, Türkiye'de daha önce ku-

rulmuş sosyalist partilerden de bağimsizdir. Şüphesiz partimiz, 58 yıllık bir mazisi olan sosyalist hareketin tarih planında en son aşaması ve mirasıdır. Fakat bu ilgisiz sadece tarih planından, ve orada kalır. Türkiye İşçi Partisi bambaşka şartları yarattığı ve Tüzüğü, Programı, Sosyalizm anlayışı ile yepyeni bir partidir.» (Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm s: 662) 1966 Malatya Kongresi sırasında ise Aybar eskileri şiddetle suçlamış, muhalefeti onlara bağlamış ve adeta ihbar etmiştir. Bundan sonra eski sosyalistlerle kopma kesinleşmiştir.

Aybar'ın hemen her konuşmasında rastlanan, geleceğe, geçmişle bağ olmadığı bu anlamda da «bağımsızlık» temasının somutla yansımaları, Partinin diğer yöneticilerinin de ortak oldukları, geleceğin temsilcilerine, eski sosyalistlere karşı kapalı kapılar tavrıdır. Bunların bir kısmı kanun hakları olduğu hâlde «partiye söz gelir» diye, yani yine o türlü meşruiyet kuşkusuna veya maskesi altında partiden uzak tutulmuşlardır. Bir kısmı ise zaten kanun partiyeye girme imkânından yoksundur ama, bunların tamamen dışta bırakılması için özel bir çaba harcanmıştır.

Behice Boran'da temelde, sosyalist akımın belirmesi ve gelişmesi tarihi olarak 27 Mayıs 1960 sonrasında alır. «27 Mayıs... memleketin fikir ve söz özgürlüğüne o zamana kadar olmadığı ölçüde imkân vermesi ve bunun sonucu olarak da sosyalist akımın belirmesine ve gelişmesine yol açmış bulunmasıdır» (Türkiye ve Sosyalizm sorunları, s: 57-58).

Gelecekte kopma, bağ kabul etmeme konusunda pek çok örnek aktarılabilir. Ama en somut örnek şüphesiz ki yukarıda söylediğimiz gibi geleceğin temsilcilerine karşı tutum ve onlardan uzak durma kaygısıdır. Bu «herşey bizimle bağlı» yors mantığı TIP'in ideolojisinin bir yansıması olduğu kadar, eylemde görülen hataların, uyarıları kaale almamanın da temelindeki etkenlerden biridir.

Sosyalizm Anlayışı

Yazının başında anlatmaya çalıştık: Bir sosyalist partiyi değerlendirirken, onun *ideolojisine*, yani bilim yanına; onun eylemine yani *politika*; onun *örgüt* yapısına bakmak gerekir. Ideoloji diğerlerini belirler, diğerleri de ideolojiyi etkiler. Partinin bilim temeli, yani ideolojisi saptamaları üzerine kurulmuşsa, sosyalizmin biliminin revizyonuna dayanırsa, böyle bir ideoloji üzerine sağlam bir yapı ve doğru bir eylem inşa edilemez.

Türkiye İşçi Partisi 1961'de kuruluş 1963'te gelişmeye başladığında, ideolojik eksiklik bir ölçüde mazur görülüyor muydu? Buna evet cevabını vermek de mümkündür. Ama bu eksik ve yanlış eğer yönetici ekipler işçi sınıfı sosyalizminin bilim ve prensiplerine dayanmış olsalardı en kısa zamanda düzeltilebilirdi. Oysa ideolojik saptama konusunda yöneticiler arasındaki ilk ihtilaf ancak 1968 sonunda çıktı. Bu ihtilafın öksünün başlıca nedeni görüldüğü Çekoslovakya olayları konusunda Aybar'ın tutumunu, aslındaysa bel bağlanmış olan parlamentarizm yolunun iflası oldu. 7-8 yıl boyunca hemen her gün her olayda sözle, yazıyla, tavırla, Partinin resmi bildiriyle belgelenen ideolojik saptamaların farkına, bütün bir 6 kürsü yıl ortak sorumluluğunu taşıyanlar, adeta birden bile varverdiler.

TIP'in ondurmaz ideolojik yanlışları uluslararası işçi hareketinin ve geleceğin inkârı üzerine kurulan «Türkiye'ye özgü sosyalizm»de düğümlenir. Bugün artık nasıl bir burjuva saptırması olduğu açıkça ortaya çıkmış oldu; sosyalizmin bilimini ve birliğini inkâr eden; ve bir kere kabul edilmiş mi artık her türlü ideolojik saptamaları içinde yer alabileceği «Türkiye'ye özgü sosyalizm» teorisi, Aybar'ın 1962 konuşmalarından başlayarak 1969 başına kadar partinin resmi teorisi oldu.

1968'de ortaya çıkan Aren-Boran muhalefeti, Türkiye'ye özgü sosyalizm ve hüriyetçi sosyalizm gibi görüşleri Aybar'ın saptamaları olarak nitelerken, 6 yıllık su sızma zembereklere ve kendilerinin de benzeri şeyler yazıp çizmiş olduklarını unuttuyorlardı. Eğer sonraları partiyi kurtarabilecek ideoloji sağlanca kurulabilseydi, Parti kurtarılabilseydi, ve hatalardan ortak sorumlu olanlar özleştirilirdi sosyalizmin bilimi ışığında yapabilecele, belki başkaları da unutulabilirdi.

Aybar'ın *Gülen yüzlü sosyalizm*, Hüriyetçi sosyalizm, Türkiye'ye özgü sosyalizm adı altında sosyalizmin bilimini inkârın anlatılmaları ve belirlenimleri saymaya kalkmak ki tap yapmak demek olacaktır. Hiç örneksiz geçirilmeyeceğin çok belirgin birkaç alıntı yapalım: Önce, Aybar ve Boran'da da filiz halinde rastlanan yukarıya aktardığımız bazı düşüncelere göre çağımızda sosyalizm «milliyetçi» dir. Aybar sosyalizme milliyetçiliği yan yana koyarak, hatta yer yer özdeştirerek teoriyi temel bir saptamaya uğrattır. «Sosyalizmin milliyetçi olmadığı iddiası, 19. yüzyılda yaşayana kapitalist ve emperyalistlerin milletlerin uyanmasını önleyebilmek umuduyla ortaya atıldıkları ve artık foyası tamamlanmış ortaya çıkmış bir iddirdir.» (Bağımsızlık, Demokrasi, sosyalizm, s: 563) Aslında foyası meydana çıkan Aybar sosyalizmidir.

Daha 1964 yılında, TIP'in programını açıklar ve savu-

TIP KRONOLOJİSİ

11 kongreleri ve parti içinde huzursuzluğun başlaması.

20 Kasım 1966 Malatya'da ikinci Büyük Kongre toplandı.

1966 MDD muhalefeti hızlanmaya başladı.

13 Şubat 1967 TIP 52 il ve 250 ilçede teşkilatlanmıştı.

Kasım 1967 Türk Solu dergisi çıkmaya başladı.

Haziran 1968 Gençlik olaylarının, üniversite işgallerinin başlaması.

Haziran 1968 Ara seçimlere katılan TIP 28 ilde 219.860 oy aldı.

17 Temmuz 1968 İstanbul'da 6. Filo'ya karşı direniş hareketleri.

Ağustos 1968 Çekoslovakya olayları ve yönetici kadro içindeki ihtilalin açığa çıkması.

9-12 Kasım 1968 Üçüncü Olağan Kongre

29 Kasım 1968 S. Aren — B. Boran grubu bir basın toplantısı yaparak olağanüstü kongre çağrısında bulunuldu.

Ekim-Kasım 1966 Ankara, İstanbul

28-29 Aralık 1968 Olağanüstü kongre toplandı.

1 Mayıs 1969 Emek muhalefeti hızlanmasa. Emek dergisinin çıkışı.

Ekim 1969 Genel seçimlere giren TIP, oyların %2,7 sini alarak Parlamentoya iki milletvekili sokabildi.

Ocak 1970 MDD içi bölünmenin su yüzüne çıkması.

3 Ocak 1970 Emek grubu Aybar ve Aybarcılar tasfiye etti.

15-16 Haziran 1970 Büyük işçi direnişini.

29-30 Ekim 1970 Ankara da Dördüncü Büyük Kongre toplandı.

Emek Grubu Partiyi ele geçirdi. Behice Boran Genel Başkan oldu.

12 Mart 1971 12 Mart Muhtırası.

20 Temmuz 1971 TIP Anayasa Mahkemesince kapatıldı.

17 Ekim 1972 TIP'i Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından 141. maddeden 15 seneye kadar hapse mahkum edildi.

nurken, Aybar'ın sosyalizm anlayışı bütünüyle ortadaydı. Aybar şöyle diyor: «Bugün de başka bir taktiklik akla gelebilir: Toplumcu ülkelerin rejimlerini, yöntemlerini benimsemesi. Türkiye İşçi Partisi taktikliğine karşılık...» (Sosyal Adalet, sayı 19/1)

1964 sonrasında, Aybar'ın sürekli vurguladığı nokta Türkiye sosyalizminin özellikleridir; sosyalizmin evrensel kanunları değildir. Her toplumun kendine özgü yanları bulduğu ve aslında tek olan sosyalizmin bu özellikler hesabı katılarak uygulanması gerektiği doğrusu, Aybar'da giderek, «her toplumun yolu büsbütün ayrıdır, sosyal bilimlerde determinizm yoktur» gibi sosyalizmin bilimine açıkça ters döşen noktalar vardır. Nihayet 1968'de Aybar'ın teorisinin «Türkiye sosyalizmi» adıyla ortaya konduğunu görüyoruz. Kitabında, 639 sayfa dan itibaren yer alan, «çiftli konuşmalarında bülümlerin tekrarlandığı «Türkiye sosyalizmi» yazısında Aybar şöyle der: «...İşte Türkiye böyle bir toplumdur. Bir başka benzeri galiba yoktur. Sosyalizm için mücadele bu toplumun şartları içinde yürütülmelidir. Türkiye'ye özgü şartlar, gelişler tablosunda değişik bir manzara göstermektedir...» (s: 640)

Önce, Aybar Tarihsel maddeciliği inkâr eder ve toplumda determinizm konusunda şüpheler belirtir. Sonra sosyalizmin temel doğrularını inkâr eder, «Hüriyetçi sosyalizm» ve «gülen yüzlü sosyalizm» düşüncesini, ideolojik saptamaların doruk noktasıdır. Aybar'a göre sosyalizmin ayrılmaz parçası olarak hüriyet değil, soyut bir hüriyet vardır; sosyalizmin hüriyetçi olan, olmayan şekilleri vardır.

Aybar'ın ideolojik saptamaları fazla alıntıya gerek göstermeyecek kadar iyi biliniyor. Ama sonraları, o ideolojik saptamaya karşı çıkacak Aren, bundan başka şeyler mi söylemiştir? Aren'in Şubat 1963'de Yö'nün 60. ncı sayısında yayınlanan baştan sona yanlış bir sosyalizm anlayışının ve sosyalizmin bilimine her noktada ters düşen belgesi olan yazısını yer darlığından baştan aşağı aktarmaya imkân yok. Ama şu alıntıyı yapmadan geçmeyelim: «Çünkü sosyalizmin en hakim niteliği insanı, dolayısıyla hüriyetçi olusudur...»

Türkiye İşçi Partisinin ideolojisini belirleyen yönetici kadronun sosyalizmin bilimine ters, düşen sosyalizm anlayışları konusunda yzlerce alıntı yapmak mümkündür. Aybar'da doruğuna ulaşan, diğer yöneticilerde bu oranda olmasa bile kendini gösteren temel ideolojik saptama, işçi sınıfının biliminin şurasından burasından kurulacak bir şey olmadığını, bu konuda elektisizmin mümkün olmadığını anlaşılmamasıydı. Diyalektik ve tarihsel maddeciliği reddedecek, işçi sınıfının evrensel dayanışma ve birliğini reddedecek, milliyetçiliği ön plana geçirecek sosyalizm yapılamazdı. O zaman her alanda, her şey saptama engellenmezdi.

Türkiye İşçi Partisi kuruluşundan 1970'lere kadar giden bir dönem içinde, sosyalizmin bilimini bir eylem kılavuzu olarak kabul etmedi. Genel bir sosyalizm söyleyi yetindi. Hatta 1965 seçimlerine kadar sosyalizm yerine «toplumculuk» dedi. Sosyalizm, yöneticilerin, üyelerin, sempatanların her biri için farklı birşey ifade ediyordu. Bu durumun farkına varınca tekrarlanan, «*tabii ki sosyalizm aslında tektir, ama*» gibi sözler de o teklifin ne olduğunu ortaya koymuyordu. Yaygın bir çoğunluk için sosyalizmle sosyal adalet eş kavramlardı. Tüm 1964-1965 yıllarında bu özdeşlik Türkiye sosyalist hareketine hakimdir. Özellikle Aren'de simgelenen anlayışa göre, sosyalizm devletçilik ve örneğin Hindistan, İsveç, Norveç sosyalist ülkeleridir. Bu dönemde, Avrupa finans kapitalinin yönetim alternatiflerinden biri olan *sosyal demokrasi*, burjuvazinin çelişkileri yumuşatma metodu ve kavramı olan *sosyal adalet*, çoğunluk için sosyalizmle özdeş sayılmıştır. Ve sosyalizmin biliminin ayrılmaz parçası olan işçi sınıfı öncülüğü, sosyalizmin ekonomisi ve siyaseti bütünüyle ihmal edilmiştir. Partide sosyalizmin biliminin öğretilmesinden uzun süreler kaçınılması, bu tavır somut örneklerinden biridir.

Türkiye İşçi Partisinin ideolojileri — başta Aybar — Amerika'yı adeta yeniden keşfetmeye kalkışmışlar, «Türkiye'nin kendine özgü şartları» adı altında, sosyalizmin bilimini bütünüyle bir yana itmeyi denemişlerdir. Bilimsizlik, popülizm, parlamentarizme güç kazandırırken, popülizm ve parlamentarizm saptamalarını bilimle, doğru ideolojiye uyuşması imkânının olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır. Böylece popülizm ve parlamentarizm saptamasına gerekçe hazırlamak için bilimsizlik ve uydurmaçılık özellikle geliştirilmiştir. İşçi sınıfı öncülüğünün unutulması; veya salt lafla bırakılması sosyalizm, sosyal adalet, devletçilik vb. ile eş tutulması; en azgın finans kapital egemenliğini kol gezdirdiğililerin sosyalist sayılabilmeleri ve en önemlisi de Türkiye'nin yapısının yanlış tahlil edilmesi, Aybar'ın dünü «cebrutt devlet», «devlet-halk ilişkisi» tezleri; Boran gibi daha klasik tahlillerle yetinilenler ise, Türkiye sınıflar mevzilenmesini yanlış değerlendirmeleri, özünde ideolojik saptamaları ve bilimsizliğe dayanır.

İşçi sınıfının bilimini kılavuz edinmemenin eylemi ve örgütleri nereleere götürüleceği, parlamentarizmin iflası, TIP'in sosyalist birikiminin oldukça gerisinde kalıp, militan güçlerini yitirmesi, Türkiye-solunun bölünmesi, örgütsüzlük anarşisinin kol gezmeye başlamasından sonra dahi anlaşılmamıştır. Aybar'ın yönetimden düşüştüğü, Aren-Boran muhalefeti'nin yönetimi aldığı ve 1970 Ekim'indeki Dördüncü Kongreden sonra, kongre ile yönetime geçtiği dönemde de, doğuştan gelen hastalıkların her sonucu hem nedeni olan bilimsizlik gerekçe açıklanamamıştır. Bu dönem, Türkiye'de sosyalizmin biliminin ve sorunlarının artık büyük ölçüde parti dışında tartışılmaya başlandığı, genç kadrolar arasında, çoğunluk bölük pörçük, dağılmış slogan ezberliliği içinde de olsa sosyalizmin bilimini öğrenme imkânlarının yaygınlaşması bir dönemdir. Böyle bir ortam, TIP'te de şüphesiz, aynı yolda bir gelişmeyi zorlamıştır. Yani dönemin sübjektif şartları, ekil 1961, hatta 1964-65'lerin popülizmini, bilimsizliğine o ölçülerde imkân tanınamamıştır. Şüphesiz bunun yansıması TIP'te de görülecektir. Ama partiyi kurtarabilecek midir? Bunun imkânı kalmış mıdır ve en önemlisi kadroların var mıdır? Pasifizme ve teslimiyetçiliğe kulif giydirmek için uydurulan «sosyalist devrim» stratejisi bir üst planda ideolojinin de «yenisi kullılara bütündürülmüne sine vesile oldu. Bir yandan sosyalizmin en temel ilkeleri tekrarlanırken öte yandan bu ilkeler «Türkiye'de kapitalizm gelececek, kapitalizmle birlikte işçi sınıfında gelişip olgunlaşacak, günü gelince devrim olacaktır» meşevizmine alet edildi.

Sosyalizmin biliminden uzaklık, ideolojik yanlışlar, saptamalar, bilimsel teorinin temelinin inkârı TIP'in Türkiye tahlillerinde yansımıştır. Ve bu Türkiye tahlilleri üzerine kurulan siyasal, doğuş hastalıklarıyla birleşince, parlamentarizm, popülizm saptamaları, eylemde *pasifizmi* doğurmuştur. İşçi o pasifizm, Türkiye İşçi Partisinin başını yemisi, onu son dönemlerinde iğni boşaltmış, en militan unsurların partiden dışına çıkmasında etkili olmuştur. anti-emperyalist mücadele, cephe, gençlik politikalarındaki yanlış ve yetersizlikleri popülizmin son noktalarına vardırmasını, işçi sınıfına ve devrime inancsızlığı, işçi sınıfı öncülüğünü sadece lafla tanıtmayı, pratikçe unutmayı, yanlış stratejik önerileri, sloganları kalıplaştıran «Sosyalist devrim fetişizmini» vb. doğurmuştur.

TIP'in Türkiye tahlillerini ve genel bilim eksikliği ile Türkiye tahlillerindeki yanlışların partinin eyleminde ortaya çıkardığı hata ve yetersizlikleri gelecek haftalarda görmeye çalışacağız.